

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Humanitaar- ja sotsiaالainete õpetamine põhikoolis õppekava

Elo Gaver
PÕHIKOOList VÄLJALANGEMISE RISKIGA KUTSEKOOli ÕPPURITE
TAGASIVAATAVAD HINNANGUD OMA PÕHIKOOliaEGSELE AKADEEMILISELE
EBAEDULE JA PÕHJUSETA PUUDUMISELE
Bakalaureusetöö

Juhendaja: kasvatusteooria kaasprofessor Kristi Kõiv

Tartu 2026

KOKKUVÕTE**Põhikoolist väljalangemise riskiga kutsekooli õppurite tagasivaatavad hinnangud oma põhikooliaegsele akadeemilisele ebaedule ja põhjuseta puudumisele**

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada põhikoolist väljalangemise riskiga kutsekooli õppurite tagasivaatavad hinnangud oma akadeemilist ebaedu ja põhjuseta puudumisi põhjustanud riski- ja kaitsetegurile. Kvalitatiivses uuringus osales neli põhikoolis väljalangemise riskiga kutsekooli õppurit, kellega viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud. Andmeid analüüsiti induktiivse kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõtetest lähtudes. Tulemustest selgus, et põhikoolist väljalangevuse riski- ja kaitsetegurid avaldusid õpilase, pere, kooli ja eakaaslaste tasandil. Riskiteguritena ilmnemiseid vähene õpimotivatsioon, põhjuseta puudumiste kuhjumine, perepinged ja eakaaslaste mõju. Kaitseteguritena tõusid esile tulevikusihi kujunemine, pere toetus, õpetajate toetav suhtumine ja toetavad suhted eakaaslastega.

Võttesõnad: akadeemiline ebaedu, põhjuseta puudumine, riski- ja kaitsetegurid, kutsekooli õppurid.

ABSTRACT**Vocational school students at risk of basic education dropout: retrospective assessments of academic underachievement and truancy**

The aim of this bachelor's thesis was to identify vocational school students' retrospective assessments of the risk and protective factors that contributed to their academic underachievement and truancy during basic education. The qualitative study involved four vocational school students who had been at risk of dropping out of basic education. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using the principles of inductive qualitative content analysis. The results showed that risk and protective factors related to dropping out of basic education appeared at the levels of the student, family, school and peers. The main risk factors were low learning motivation, accumulation of truancy, family tensions and peer influence. Protective factors included the development of future goals, family support, supportive attitudes from teachers and supportive peer relationships.

Keywords: academic underachievement, truancy, risk and protective factors, vocational school students.

SISUKORD

KOKKUVÕTE	2
ABSTRACT	2
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE	5
1.1 Akadeemiline ebaedu kui riskitegur	5
1.2 Põhjuseta puudumine kui riskitegur	7
1.3 Riski- ja kaitsetegurid.....	7
1.3.1 Õpilase tasandi riski- ja kaitsetegurid.....	8
1.3.2 Pere tasandi riski- ja kaitsetegurid	8
1.3.3 Kooli tasandi riski- ja kaitsetegurid	9
1.3.4 Eakaaslaste tasandi riski- ja kaitsetegurid	10
2. METOODIKA	11
2.1 Uurimisviis	11
2.2 Valim.....	12
2.3 Osalejate leidmine	12
2.4 Andmekogumine ja protseduur.....	12
2.5 Andmeanalüüs	13
2.6 Uurimiseetika.....	14
3. TULEMUSED	14
3.1 Riskitegurid.....	14
3.1.1 Õpilase tasandi riskitegurid	14
3.1.2 Pere tasandi riskitegurid	15

Põhikoolist väljalangemise riski- ja kaitsetegurid õppurite hinnangul	4
3.1.3 Kooli tasandi riskitegurid	15
3.1.4 Eakaaslaste tasandi riskitegurid	17
3.2 Kaitsetegurid	17
3.2.1 Õpilase tasandi kaitsetegurid	17
3.2.2 Pere tasandi kaitsetegurid	18
3.2.3 Kooli tasandi kaitsetegurid	19
3.2.4 Eakaaslaste tasandi kaitsetegurid	19
ARUTELU	20
TÄNUSÕNAD	22
AUTORSUSE KINNITUS	22
KASUTATUD KIRJANDUS	22

SISSEJUHATUS

Põhihariduse omandamine ja õppimiskohustuse täitmine on olulised nii üksikisiku kui ka ühiskonna tasandil, sest haridus mõjutab inimese edasisi toimetulekuvõimalusi ning seeläbi ka ühiskonna toimimist laiemalt. Eestis on igaühel õigus haridusele ning õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik – hariduse kättesaadavuse tagamiseks peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi (Eesti Vabariigi põhiseadus, § 37). Sellele vaatamata esineb olukordi, kus noore õpitee on katkemise ohus või katkeb sootuks. Statistikaameti andmetel oli 2025. aastal madala haridustasemega (ilma keskhariduseta) 18-26-aastaste noorte osakaal 15,6%, mis on küll väiksem kui 2018. aastal (16,8% kõikidest noortest), kuid osutab haridustee katkemise ja hariduse omandamisest eemale jäämise probleemi jätkuva olemasolule (Lass, 2025).

Põhjuseta puudumist, akadeemilist ebaedu ja põhikoolist väljalangemist on käsitletud tõsise ja laiaulatusliku probleemina, mis puudutab ka noorte edasisi õppimisvõimalusi ja üldisemat sotsiaalset toimetulekut. Põhjuseta puudumist on seostatud muu hulgas nõrga õppe edukuse, madala haridustaseme, töötuse ja koolist väljalangemisega (Virtanen *et al.*, 2021). Koolist väljalangemine ei kujune tavaliselt ootamatult, vaid sellele eelnevad erinevad riskitegurid, nagu nõrgad õpitulemused, põhjuseta puudumine, vähene osalus õppetöös,

käitumisprobleemid ja toe puudumine kodus (Kennelly & Monrad, 2007; Gubbels *et al.*, 2019).

Akadeemilist ebaedu ja põhjusega puudumist on väljalangemise riskiga seoses peetud eriti olulisteks teguriteks. Kõivu (2007) uurimuses pidasid koolist väljalangenud noored väljalangemise peamiseks põhjuseks akadeemilist ebaedu, mis väljendus muu hulgas mitterahuldavates hinnetes, klassikursuse kordamises, põhjusega puudumises ja õpiraskustes. Uurimustes on leitud, et põhjusega puudumine võib viia õpitulemuste halvenemiseni, suurendada õppetööst mahajäämust ja süvendada koolist võõrandumist. Samuti on akadeemilist ebaedu käsitletud olulise riskitegurina haridustee katkemisel (Kõiv, 2007; Toming, 2011; Leilop, 2013; Vadi, 2021). Eesti kontekstis on osutatud ka, et nimetatud riskitegurid esinevad tõenäoliselt enam poiste hulgas ning puudumine seostub ka nõrga kooliseotusega (Aru-Raidsalu, 2014). Nimetatud riskitegureid on käsitletud ka omavahel seotud protsessidena, mis võivad üksteist võimendada: õppetööst mahajäämus võib suurendada põhjusega puudumisi ning need omakorda süvendada akadeemilist ebaedu (Leilop, 2013; Vadi, 2021).

Käesoleva bakalaureusetöö uurimisprobleem seisneb selles, et põhikoolist väljalangemise riski käsitlemisel on oluline mõista mitte ainult haridustee katkemiseni viinud riskitegureid, vaid ka asjaolusid, mis võimaldasid õpilasel vaatamata akadeemilisele ebaedule ja põhjusega puudumistele põhikool lõpetada ning haridusteed jätkata. Varasemad Eesti uurimused on käsitlenud koolist väljalangemise, akadeemilise ebaedu ja põhjusega puudumisega seotud tegureid muu hulgas õpilaste enda hinnangute kaudu (Aru-Raidsalu, 2014; Kõiv, 2007; Leilop, 2013; Toming, 2011; Vadi, 2021). Käesolev töö keskendub kutsekooli õppurite tagasisivaatavatele hinnangutele oma põhikooliaegsele akadeemilisele ebaedule, põhjusega puudumisele ning riski- ja kaitseteguritele, mis takistasid või soodustasid haridustee jätkamist. Sihtrühm on oluline, sest nende noorte haridustee on kulgenud läbi raskuste, kuid sellest hoolimata on nad pärast põhikooli lõpetamist jätkanud õppimist kutsekoolis.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1 Akadeemiline ebaedu kui riskitegur

Akadeemilise ebaedu mõistet on kirjanduses kasutatud mitmesuguse fookusega. Käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse seda olukorrana, kus õpilasel on tekkinud püsivad raskused

õppekava nõuete täitmisel ning see väljendub puudulikes hinnetes, õppevõlgnevustes, õppetööst mahajäämuses või klassikursuse kordamise ohus. Selline käsitlus tugineb varasematele uurimustele, kus akadeemilist ebaedu on seostatud mitterahuldavate hinnete, klassikursuse kordamise, põhjuseta puudumise ja õpiraskustega (Kõiv, 2007; Leilop, 2013; Vadi, 2021). Eesti uurimustes on välja toodud, et akadeemiline ebaedu ja põhjuseta puudumine võivad olla tihedalt seotud ning seega üksteist võimendada (Leilop, 2013; Toming, 2011; Vadi, 2021). Seetõttu on põhjendatud akadeemilise ebaedu käsitlemine laiemalt kui pelgalt raskusena õppetöös toimetulekul.

Akadeemilise ebaedu kujunemisel kannab koolikeskkond olulist rolli. Uuemates käsitlustes on rõhutatud, et akadeemilist alasooritust ja varast haridustee katkemist tuleb muu hulgas vaadelda ka seoses kooli kui institutsiooni toimimise, õppetöö korralduse ja toe kättesaadavusega. Uurimustes on viidatud, et akadeemilise ebaedu riski võivad suurendada mitteamvestav koolikeskkond, sobimatud õpetamisviisid, jäik õppekava, nõrk õpetaja-õpilase suhe ning puudulik individuaalne tugi (García-Cid *et al.*, 2025; Ishak & Low, 2013).

Mitteamvestav koolikeskkond võib väljenduda näiteks selles, et õppekorralduses ei arvestata piisavalt õpilase individuaalsete vajaduste, võimete ega taustaga ning pakutav tugi ei vasta seega sisuliselt õpilase tegelikele vajadustele. Õpilasele võib pakkuda võimalust tegeleda õppetööga eraldi tugipersonali juures, kuid see tähendab õpitavate teemade omandamist ilma õpetajapoolse juhendamisetä. Selline tugi ei pruugi aga olla piisav õpilase jaoks, kes on teistest maha jäänud, ega toetada teda õpiväljundite saavutamisel. Sobimatud õpetamisviisid võivad tähendada õpilase jaoks liiga jäika, igavat või autoritaarset õpet, mis ei soodusta kaasatust ega anna õpilasele tunnet, et ta saab õppeprotsessis aktiivselt osaleda. Nõrk õpetaja-õpilase suhe võib tähendada, et õpilane ei koge õpetajat toetava, hooliva ja õiglasena või tunneb, et tema raskusi ja eripärasid ei märgata ega võeta tõsiselt (Ishak & Low, 2013).

Kaitsetegurina saab seevastu esile tõsta õpilasele jõukohaste ja tähenduslike õpiülesannete pakkumist, toetavat õpetaja-õpilase suhet, paindlikku ja järjepidevat lähenemist, õppija vajadustega arvestamist ning asjakohast individuaalset tuge (García-Cid *et al.*, 2025; Ishak & Low, 2013; Korpershoek *et al.*, 2020). Varasemad uurimused on näidanud, et õpilased, kes tunnevad end koolis kaasatuna, aktsepteerituna ja toetatuna, kogevad tugevamat kooli kuulumise tunnet, on õppimisse rohkem haaratud ning puuduvad harvemini; samuti on nad väiksemas põhikoolist väljalangemise riskis (Korpershoek *et al.*, 2020;

Virtanen *et al.*, 2021). Seetõttu ei saa akadeemilist ebaedu käsitleda ainult õpilase individuaalse probleemina, vaid seda tuleb vaadelda ka seoses koolikeskkonna ja selles pakutava toega.

1.2 Põhjuseta puudumine kui riskitegur

Käesolevas töös käsitletakse põhjuseta puudumist õppetööst kõrvale jäämisena ilma mõjuva põhjuseta. Tegemist on ka olulise riskiteguriga, mis võib viidata nii õpilase vahetule koolikohustuse täitmise raskusele kui ka laiematele probleemidele tema õpiteel. Põhjuseta puudumine võib olla seotud üldise eemaldumisega koolist, raskustega õppimises, vaimse tervise probleemidega ning pere- ja koolikeskkonnaga seotud teguritega. Uurimustes on rõhutatud, et põhjuseta puudumine võib olla varajane märk sellest, et häiritud on õpilase akadeemiline, sotsiaal-emotsionaalne, vaimne ja füüsiline toimimine ning samuti pere ja kooli tasandi koostöö (Kearney *et al.*, 2023).

Longituuduurimuse tulemused viitavad, et riskirühmades võib krooniline puudumine esineda koos õppeedukuse langusega (Brittain & Vaillancourt, 2026). Ka Eesti uurimustes on rõhutatud, et põhjuseta puudumine ja akadeemiline ebaedu võivad kujuneda vastastikku võimendavaks protsessiks – põhjuseta puudumine võib süvendada õppetööst maha jäämist ja õppetööst maha jäämine võib suurendada põhjuseta puudumist (Leilop, 2013; Vadi, 2021).

Käesoleva töö kontekstis käsitletakse põhjuseta puudumist seega olulise riskitegurina, mis võib peegeldada õpilase akadeemilist ebaedu, seotust kooliga ning laiemalt ka tema sotsiaalset ja perekondlikku olukorda. Samuti annab see võimaluse vaadelda kaitsetegureid, mis võimaldasid õpilasel vaatamata nimetatud riskiteguritele haridusteed jätkata.

1.3 Riski- ja kaitsetegurid

Käesolevas töös käsitletakse põhjuseta puudumist õppetööst kõrvale jäämisena ilma mõjuva põhjuseta ning põhikoolist väljalangemise riskina olukorda, kus õpilase haridustee jätkumine põhikoolis on ohustatud. Riskiteguritena käsitletakse asjaolusid, mis võivad suurendada akadeemilise ebaedu, põhjuseta puudumise ja põhikoolist väljalangemise riski tõenäosust. Kaitseteguritena vaadeldakse asjaolusid, mis võivad neid riske ennetada või vähendada ning toetada haridustee jätkumist. Akadeemilise ebaedu, põhjuseta puudumise ja põhikoolist väljalangemise riski tekkimist ei ole võimalik selgitada üheainsa põhjusega. Varasemad uurimused on näidanud, et tegemist on mitme teguri koosmõjuga, milles põimuvad õpilase

individuaalsed omadused ning pere, kooli ja eakaaslastega seotud asjaolud (Gubbels *et al.*, 2019; Ye *et al.*, 2024). Samadel tasanditel võivad toimida ka kaitsetegurid, mis aitavad õpilastel raskustega toime tulla ning haridusteed jätkata. Seetõttu on käesolevas töös põhjendatud vaadelda riski- ja kaitsetegureid õpilase, pere, kooli ja eakaaslaste tasandil.

1.3.1 Õpilase tasandi riski- ja kaitsetegurid

Õpilase tasandil mõjutavad akadeemilise ebaedu, põhjuseta puudumise ja põhikoolist väljalangemise riski kujunemist eelkõige õppimisega seotud hoiakud, motivatsioon, püsivus ning õppimisega toimetuleku tajumine. Kui õpilane ei näe õppimisel isiklikku tähendust ning kogeb sagedast ebaõnnestumist või tunnet, et õppetöö ei ole jõukohane, võib see vähendada pingutust ja tahet koolikohustust täita. Samas võivad huvi õppimise vastu, selged haridusega seotud eesmärgid ja raskuste ületamise kogemus toimida kaitseteguritena. Varasemates käsitlustes on kaitseteguritena esile toodud muu hulgas õpilase motivatsiooni, kaasatust, hariduslikke püüdlusi, püsivust, enesetõhusust ja kontrollitunnet, mis võivad toetada õppimise jätkumist ka ebasoodsates oludes (Ye *et al.*, 2024).

Uurimused on näidanud, et suurem osalus kooli tegevustes, tugevam kooli kuulumistunne ja selgemad hariduslikud eesmärgid on seotud väiksema põhjuseta puudumise riski ja väiksema koolist eemaldumisega (Virtanen *et al.*, 2021). Ka PISA 2022 Eesti tulemuste analüüsis on osutatud õpilaste püsivuse vähenemisele ja õppimisega toimetuleku tajumise olulisusele (Tire *et al.*, 2023). Seega ei ole õpilase tasandil põhikoolist väljalangemise risk seotud üksnes hinnete või õpitulemuste tasemega, vaid ka sellega, kuidas õpilane ise oma õpiteed ja tulevikuväljavaateid mõtestab.

1.3.2 Pere tasandi riski- ja kaitsetegurid

Pere tasandil võivad akadeemilist ebaedu, põhjuseta puudumist ja põhikoolist väljalangemise riski mõjutada nii vanemate emotsionaalne tugi kui ka kodune õppimist toetav keskkond. Riskitegurina saab käsitleda peresiseseid pingeid, pere struktuuri või elukorralduse muutusi, vähest vanematepoolset kohalolu, vähest huvi õppetöös osalemise vastu ning õppimist toetava koduse struktuuri puudumist. Kui kodus puudub selge rutiin, mis aitab kujundada õppimist toetavat päevakava, jälgida koolikohustuse täitmist ning toetada õppimist, võib see soodustada põhjuseta puudumiste ja akadeemilise ebaedu teket (Hansen *et al.*, 2025).

Samas võib pere kujuneda ka oluliseks kaitseteguriks. Vanemate huvi lapse käekäigu

vastu, emotsionaalne toetus, koolikohustuse täitmist soosiv päevakava, õppimist toetav kodune õhkkond ning kooli ja kodu koostöö võivad aidata vähendada põhikoolist väljalangemise riski. Uurimused rõhutavad, et pere roll ei piirdu üksnes kontrolliga, vaid oluline on, et noor tunneks end kodus toetatuna ning vanemate tähelepanekuid võetaks koolis tõsiselt (Hansen *et al.*, 2025).

Pere toe olulisust kinnitab ka PISA 2022 Eesti raport, mille järgi suuremat pere toetust kogevad õpilased tunnevad tugevamat kooli kuulumise tunnet, suuremat turvatunnet ning paremaid suhteid õpetajatega. Samuti seostuvad vanemate huvi õppimise vastu ja ühine aeg kodus paremate õpitulemustega (Tire *et al.*, 2023).

1.3.3 Kooli tasandi riski- ja kaitsetegurid

Koolil on akadeemilise ebaedu, põhjuseta puudumise ja põhikoolist väljalangemise riski kujunemisel keskne roll, sest koolikeskkond võib raskusi nii süvendada kui ka leevendada. Uurimused on näidanud, et kooliga seotud riskitegurid puudutavad õpetaja-õpilase suhet, kooli- ja klassikliimat, õppetöö kvaliteeti ning kooliga seotud kuuluvustunnet.

Metaanalüütilise ülevaate järgi on põhjuseta puudumisega seotud nõrk õpetaja-õpilase suhe, negatiivne kooli- või klassikliima ning madalam õppetöö kvaliteet (Gubbels *et al.*, 2019).

Oluliseks riskiteguriks võib pidada nõrka, ebaturvalist või konfliktset õpetaja-õpilase suhet. Kui õpilane ei koge õpetajat toetava, hooliva ja õiglasena, võib see vähendada tema seotust kooliga ning suurendada eemaldumist õppimisest. Kõivu (2007) uurimuses tõid koolist väljalangenud noored lisaks akadeemilisele ebaedule esile ka kooliga seotud põhjusi, nagu ranged reeglid ja distsipliin, õpetajate negatiivne suhtumine, ebaõiglane hindamine ning mittetõhusad õppemeetodid. Uurimustes on välja toodud, et õpetajate vähene toetus ja ebatõhus klassijuhtimine võivad suurendada põhjuseta puudumise riski ning et õpetajate liiga karm, tõrjuv või ebaõiglane käitumine võib soodustada koolist eemale hoidmist (Hansen *et al.*, 2025; Ishak & Low, 2013; Kõiv, 2007).

Kooli tasandil on oluline ka see, mil määral õpilane tunneb end kooli osana. Suurem osalus kooli tegevustes ja tugevam seotus kooliga ennustavad väiksemat põhjuseta puudumist järgmistel kooliaastatel (Virtanen *et al.*, 2021). Samuti seostub kooli kuulumise tunne positiivselt akadeemilise saavutuse, motivatsiooni ja kaasatusega ning negatiivselt puudumise ja väljalangemisriskiga (Korpershoek *et al.*, 2020).

Kaitsetegurina saab esile tõsta toetava koolikliima, selged ootused, järjepidevuse, asjakohase abi ning võimaluse osaleda koolielus viisil, mis aitab õpilasel kooliga suhestuda (Korpershoek *et al.*, 2020; Virtanen *et al.*, 2021). Oluline on ka raskuste varajane märkamine. Põhikoolist väljalangemise riskiga õpilastel ilmnevad sageli enne haridustee katkemist ohusignaalid, näiteks akadeemiline ebaedu, põhjuseta puudumine või sotsiaal-emotsionaalsed raskused. Varajast märkamist, põhjuseta puudumise süsteemset jälgimist ja õigeaegset sekkumist saab seetõttu käsitleda kaitsetegurina, samas kui hiline reageerimine võib riski suurendada (Kearney *et al.*, 2023; Sälzer, 2024).

Lisaks mõjutab põhikoolist väljalangemise riski kujunemist see, kas kooli pakutav tugi on õpilase jaoks sisuliselt kättesaadav ja sobiv. Koolis püsimist võivad toetada näiteks õpilase akadeemilise arengu jälgimine, pakutav tugi, väiksem õpikeskkond, õppetöös järeleaitamine ning jõukohased ja õpilase jaoks tähenduslikud õppimisvõimalused (Kennelly & Monrad, 2007; García-Cid *et al.*, 2025).

Seetõttu on käesolevas töös kooli tasandi puhul keskne vaadelda õppekorralduse, õpetaja-õpilase suhte, koolikliima ning varajase toe rolli põhikoolist väljalangemise riski kujunemisel ja vältimisel.

1.3.4 Eakaaslaste tasandi riski- ja kaitsetegurid

Eakaaslaste tasandil mõjutavad akadeemilise ebaedu, põhjuseta puudumise ja põhikoolist väljalangemise riski kujunemist nii sõprussuhete kvaliteet kui ka grupis valitsevad normid. Põhikooli vanemates klassides võivad sõprussuhted toimida nii riski- kui ka kaitseteguritena. Uurimused on näidanud, et negatiivse suunaga eakaaslaste mõju võib väljalangemisriski suurendada, samas kui toetavad suhted võivad seda hoopis vähendada (Gubbels *et al.*, 2019).

Riskiteguriks saab pidada kuulumist eakaaslaste gruppi, kus põhjuseta puudumine, akadeemiline ebaedu ja normirikkuv käitumine on aktsepteeritud või sagedane. Meta-analüütilise ülevaate järgi on väljalangemine seotud kuulumisega sellisesse eakaaslaste ringi, kus koolikohustuse täitmist ei väärtustata (Gubbels *et al.*, 2019). Uuemates käsitlustes on lisaks rõhutatud, et koolikohustuse täitmise probleemidega võivad seotud olla ka sotsiaalsed konfliktid, kiusamine ja vähene eakaaslaste tugi (Gubbels *et al.*, 2019; Enderle *et al.*, 2024).

Kaitseteguriks saab seevastu pidada toetavaid sõprussuhteid, eakaaslaste omaksvõttu ning kuulumist gruppi, mis väärtustab koolikohustuse täitmist. Longituuduuringu järgi toetavad kooliga seotuse kujunemist kuuluvustunne ja kogemus, et õpilane on koolis

aktsepteeritud ja toetatud (Virtanen *et al.*, 2021). Eakaaslaste omaksvõtt seostub suurema koolirahulolu, tugevama kuuluvustunde ja väiksema väljalangemisriskiga, mistõttu on oluline, kas õpilane tunneb end klassis aktsepteerituna ja leiab kaaslaste hulgast sotsiaalset tuge (Korpershoek *et al.*, 2020).

Käesoleva töö kontekstis on eakaaslastega seotud tegurid olulised, sest sõprade mõju võib nii tugevdada kui ka õhustada õpilase seotust kooliga. Kui õpilane tunneb end osana grupist, kus koolikohustuse täitmist ei väärtustata, võib see suurendada põhjuseta puudumist koolist ja viia õpilase põhikoolist väljalangemise riskini. Kui aga eakaaslaste kaudu kujuneb kuuluvustunne, omaksvõtt ja toetus, võib see aidata kaasa haridustee jätkumisele ka siis, kui teistel tasanditel esineb raskusi.

Töö eesmärk on välja selgitada põhikoolist väljalangemise riskiga kutsekooli õppurite tagasivaatavad hinnangud teguritele, mis mõjutasid akadeemilise ebaedu ja põhjuseta puudumise kujunemist ning aitasid riske ennetada või vähendada.

Selle eesmärgi saavutamiseks on autor püstitanud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised on põhikoolist väljalangemise riskiga kutsekooli õppurite tagasivaatavad hinnangud oma akadeemilist ebaedu ja põhjuseta puudumist mõjutanud riskiteguritele õpilase, tema pere, kooli ja eakaaslaste tasandil?
2. Millised on põhikoolist väljalangemise riskiga kutsekooli õppurite tagasivaatavad hinnangud oma akadeemilist ebaedu ja põhjuseta puudumist ennetanud või vähendanud kaitseteguritele õpilase, tema pere, kooli ja eakaaslaste tasandil?

2. METOODIKA

2.1 Uurimisviis

Käesolev bakalaureusetöö on kvalitatiivne uurimus. Kvalitatiivne uurimisviis on töö eesmärgi saavutamiseks sobiv, sest uurimus keskendub kutsekooli õppurite kogemustele, tähendustele ja tagasivaatavatele hinnangutele oma põhikooliaegsete väljakutsete kohta seoses väljalangevuse riskiga. Õunapuu (2014) järgi on kvalitatiivse uurimistöö keskmes inimeste subjektiivsed tõlgendused ning nende kogemuste mõistmine elulises kontekstis.

2.2 Valim

Uurimuses kasutati eesmärgipärast valimit ja osalejate leidmisel lähtuti töö eesmärgist ja uurimisküsimustest. Uurimuses osales neli ühe kutsekooli õppurit, kellel oli põhikoolis esinenud akadeemilist ebaedu ja/või põhjuseta puudumist ning keda oli seetõttu võimalik käsitleda põhikoolist väljalangemise riskiga õppuritena. Kõik uurimuses osalenud õppurid olid täisealised: kolm osalejat olid 18-aastased ja üks 19-aastane. Kuigi sugu ei olnud valimi moodustamisel eraldi kriteerium, kujunes valim selliselt, et kõik osalejad olid noormehed. Seda asjaolu arvestatakse tulemuste tõlgendamisel valimi eripärana.

2.3 Osalejate leidmine

Osalejate leidmisel kasutati vahendaja abi. Uuriija koostas uurimuses osalemise kutse ning edastas selle kutsekooli erialaõpetajale, kes jagas kutset võimalikele osalejatele. Õppurid, kes soovisid uurimuses osaleda või selle kohta täpsemat infot saada, andsid oma huvist erialaõpetajale märku. Seejärel edastati uurijale nende õppurite kontaktid, et uurija saaks nendega ühendust võtta.

Uuriija võttis õppuritega ühendust, tutvustas neile uurimuse eesmärgi, osalemise vabatahtlikkust ja anonüümsuse tagamise põhimõtteid ning leppis kokku intervjuu aja.

2.4 Andmekogumine ja protseduur

Andmed koguti poolstruktureeritud individuaalintervjuudega, sest see võimaldas käsitleda kõigi osalejatega samu põhiteemasid, kuid küsida vajaduse korral täpsustavaid jätkuküsimusi (Õunapuu, 2014).

Intervjuu kava koostamisel lähtuti juhendaja koostatud ning varasemates uurimistöödes (Toming, 2011; Vadi, 2021) kasutatud intervjuukavadest, mida kohandati käesoleva töö eesmärgi ja uurimisküsimustega. Intervjuu küsimuste fookuses olid õppurite põhikooliaegsed kogemused tagasivaatavalt – millised õpilase, pere, kooli ja eakaaslastega seotud asjaolud mõjutasid nende hinnangul akadeemilise ebaedu ja põhjuseta puudumise kujunemist või aitasid neid raskusi ennetada või vähendada.

Enne põhiintervjuude läbiviimist viidi läbi üks pilootintervjuu, mille eesmärk oli hinnata intervjuuküsimuste arusaadavust ja sobivust ning toetada uurija sisseelamist intervjuueeri rolli. Pilootintervjuu järgselt intervjuu kavas muudatusi ei tehtud ning andmeid tulemuste analüüsis ei kasutatud.

Intervjuu algas sissejuhatava küsimusega, et luua pingevaba vestluskeskkond ning aidata intervjuueeritaval vestlusesse sisse elada. Intervjuu põhiküsimused, toetudes eelnevalt valideeritud intervjuukavale (Toming, 2011; Vadi, 2021), keskendusid osalejate tagasisivaatavatele hinnangutele põhikooliaegse põhjuseta puudumise ja akadeemilise ebaedu mõju üle ning teguritele, mis nende hinnangul nimetatud raskusi kujundasid. Küsimused käsitlesid kooli, kodu, eakaaslaste ja õppuri endaga seotud asjaolusid akadeemilise ebaedu ja põhjuseta puudumise riski- ja kaitseteguritena. Nelja valdkonnaga (kool, kodu, eakaaslased, õppur ise) seotud riskitegurid seoses põhikoolist väljalangevusega olid intervjuus esitatud küsimusena näiteks nii „*Millised asjaolud seoses kooliga on sinu puhul mõjutanud seda, et sa siis koolist põhjuseta puudusid ja puudulikke hindeid said?*“ Kaitsetegurite kohta kõigi nelja valdkonnaga seoses esitati intervjuus näiteks küsimus „*Millised asjaolud seoses koduga on sinu puhul mõjutanud seda, et ära hoida, et sa ei oleks siis koolist põhjuseta puudunud ja saanud koolis puudulikke hindeid?*“

Intervjuu viidi läbi kutsekoolis kohapeal, sest vahetu kohtumine võimaldas luua kontakti uurija ja osaleja vahel ning toetas usaldusliku vestlusolukorra kujunemist. Intervjuud toimusid privaatses ruumis, kus oli võimalik rääkida segamatult. Intervjuude kestus varieerus 20 minutist 1,5 tunnini.

Intervjuud salvestati osalejate nõusolekul. Salvestuste transkribeerimiseks kasutati arvutisse paigaldatud WhisperTranscribe transkribeerimistarkvara, mida kasutati lokaalselt, vähendamaks intervjuuandmete kolmandate osapoolteni jõudmise riski. Pärast automaatset transkribeerimist kontrollis uurija transkriptsioonid üle ja parandas tekstides esinenud vead. Osalejate anonüümsuse tagamiseks kasutatakse töös tähiseid Õ1, Õ2, Õ3 ja Õ4.

2.5 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimisel kasutati induktiivset kvalitatiivset sisuanalüüsi, selgitamaks, milliseid riski- ja kaitsetegureid osalejad oma põhikooliaegse akadeemilise ebaedu, põhjuseta puudumise ja haridustee jätkumisega seostasid.

Analüüs algas transkriptsioonide korduva läbilugemisega, et saada terviklik ülevaade osalejate kogemustest. Seejärel märgiti tekstides tähenduslikud tekstikatked, mis vastasid uurimisküsimustele. Nendes kirjeldasid osalejad oma akadeemilist ebaedu, põhjuseta puudumist, põhikoolist väljalangemise riski ja haridustee jätkumist mõjutanud asjaolusid.

Transkriptsioonid imporditi uurija arvutisse paigaldatud MAXQDA programmi, mis

võimaldas andmeid kodeerida ilma neid veebikeskkonda üles laadimata. Kodeerimisel anti tähenduslikele tekstikatketele sisust lähtuvad koodid. Need rühmitati uurimisküsimustest ja teoreetilisest raamistikust lähtudes riski- ja kaitseteguriteks ning jaotati õpilase, pere, kooli ja eakaaslaste tasandile.

Pärast esmast kodeerimist vaatas uurija kategooriad ja nende alla koondunud tekstikatted korduvalt üle ja tegi parandusi, et koodid väljendaksid võimalikult täpselt osalejate kirjelduste sisu. Analüüsi tulemused esitati uurimisküsimuste kaupa.

2.6 Uurimiseetika

Uurimuse läbiviimisel lähtuti hea teadustava põhimõtetest (Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2023). Osalemine oli vabatahtlik ning osalejatele tutvustati enne intervjuud uurimuse eesmärgi, intervjuu üldist sisu, andmete kasutamist ja anonüümsuse tagamise põhimõtteid. Osalejatelt võeti kirjalik nõusolek intervjuus osalemiseks ja selle salvestamiseks.

Osalejatel oli õigus küsimustele mitte vastata ning soovi korral intervjuu katkestada. Kuna kõik osalejad olid täisealised, küsiti nõusolek vaid osalejatelt endilt. Nende privaatsuse kaitsmiseks ei kasutata töös nende nimesid ega muid äratundmist võimaldavaid andmeid.

Intervjuude salvestusi ja transkriptsioone kasutati üksnes käesoleva bakalaureusetöö koostamiseks. Andmeid hoiti viisil, mis välistas kõrvaliste isikute juurdepääsu. Pärast bakalaureusetöö valmimist kustutatakse intervjuude salvestused ja transkriptsioonid.

3. TULEMUSED

Käesolevas peatükis esitatakse intervjuude analüüsi tulemused uurimisküsimuste kaupa. Esmalt käsitletakse akadeemilist ebaedu ja põhjuseta puudumist mõjutanud riskitegureid ning seejärel kaitsetegureid, mis aitasid riske ennetada või vähendada. Tulemused on esitatud õpilase, pere, kooli ja eakaaslaste tasandil. Osalejate anonüümsuse tagamiseks kasutatakse tähiseid Õ1, Õ2, Õ3 ja Õ4.

3.1 Riskitegurid

3.1.1 Õpilase tasandi riskitegurid

Intervjuude põhjal olid õpilase tasandi riskitegurid seotud eelkõige vähese õpimotivatsiooni, kooliskäimise tähenduse nõrgenemise, selge tulevikusihi puudumise ning keerulise emotsionaalse seisundiga. Osalejate kirjeldustest tuli esile, et põhjuseta puudumine ja

akadeemiline ebaedu ei kujunenud üksnes õpiraskuste tõttu, vaid oli seotud ka sellega, kuidas õpilane oma olukorda tol hetkel tajus. Selgus, et puudumiste taga oli soov teha midagi muud koolis olemise asemel. Õ4 hinnangul mõjutas tema põhjuseta puudumist see, et pärast perestruktuuri muutust vähenes tema igapäevaelus senine range vanemlik kontroll. Tagasivaatavalt leidis ta, et oleks pidanud rohkem oma sihti hoidma ega oleks tohtinud lasta tekkinud iseseisvusel koolikohustuse täitmist kõrvale tõrjuda.

Osalejate kirjeldustes tuli esile ka põhjuseta puudumise süvenemine hirmu tõttu kooli minna. Õ1 tõi välja, et alguses ei osanud ta täpselt seletada, kuidas põhjuseta puudumine alguse sai, kuid hiljem jõudis ta olukorda, kus enam ei julgenud tundi minna. See osutab, et põhjuseta puudumise sagenemisel võis tekkida mahajäämus ja ebakindlus kooli tagasi pöörduda.

3.1.2 Pere tasandi riskitegurid

Osalejad tõid pere tasandi riskiteguritena välja koduses elukorralduses toimunud muutused, peresisese pinged ning õppimist toetava rutiini puudumise. Kodune olukord mõjutas koolikohustuse täitmist erinevalt: mõnel juhul elukorralduslike muutuste, teisel juhul peresiseste pingete ja nendega seotud emotsionaalse raskuse kaudu.

Õ2 puhul seostus põhjuseta puudumine kolimisega. Ta kirjeldas, et pere kolimine häiris kooli jõudmist ja tavapärasest päevakava. Põhjuseta puudumisi tekkis osaliselt seetõttu, et kodus oli vaja kolimisega seotud asju korraldada. Õ3 seostas oma raskusi koduse õppimisrutiini puudumisega. Tema hinnangul raskendas kindla õppimisharjumuse puudumine koolikohustuse täitmist ja järjepidavat õppimist. Samuti mõjutas kooli jõudmist elukoha kaugus koolist.

Õ4 puhul seostus põhjuseta puudumine pere struktuuri muudatusega. Vanemate lahutus ja ema eraldi elama kolimine tulid tema jaoks ootamatult ning tõid kaasa keerulise perioodi, mil koolis käimine jäi unarusse.

Õ1 sõnul koduga seotud tegurid tema põhjuseta puudumisi otseselt ei mõjutanud ning vanemad olid sellest probleemist teadlikud.

3.1.3 Kooli tasandi riskitegurid

Kooli tasandi riskitegurid olid seotud eelkõige õppekorralduse vähese paindlikkuse, õppetöö sobivuse ning koolipersonali pakutava toe ajastuse ja viisiga. Osalejate kogemused näitasid, et koolikeskkond võis põhjuseta puudumist ja akadeemilist ebaedu süvendada, kui õpilane ei

kogenud õppekorraldust enda vajadustega sobivana või õpetajate suhtumine ja suhtlusviis tekitasid vastumeelsust koolimineku suhtes.

Õ1 puhul tuli riskitegurina esile õppekorralduse vähene paindlikkus. Õppides süvaõppega keelerühmas oli lisaks inglise keelele tavapärasest suuremas mahu ka geograafia ja vene keele tunde. Kuigi inglise keele süvendatud õpe oli talle jõukohane, koges ta lisandunud töömahtu teistes õppeainetes koormavana ning soovis liikuda tagasi tavarühma. Tema sõnul seda alguses ei võimaldatud, kuigi pere oli selleks avalduse teinud.

Tagasivaatavalt seostas ta seda kooli suhtes vastumeelsuse tekkimisega.

Õ2 intervjuus tuli välja õpetaja-õpilase suhte mõju. Tema koges akadeemilist ebaedu vene keele tundides ning tõi põhjusena välja toetava suhte puudumise õpetaja poolt. Ta tajus, et õpetaja „nökkis“ õpilastega ning kui negatiivne kogemus kordus, muutus ka aine õppimine vastumeelseks. Sellest ilmneb, et õpilase kogetud ebaõiglane suhtumine ja pingeline suhe õpetajaga võivad mõjutada nii õppeainega suhestumist kui ka koolis käimise motivatsiooni.

Õ4 mainis riskiteguriks mõne õpetaja reaktsiooni tema kodusele olukorrale. Ta kirjeldas, et pärast vanemate lahutust häiris teda, kui õpetajad tundsid tema hinnangul liiga palju huvi tema eraelu vastu. Samuti koges ta õppekorraldust kohati jäigana, sest tema soov õppida paindlikumalt ja teha osa õppetööst veebipõhiselt, ei leidnud tema hinnangul piisavat vastutulekut.

Lisaks tõi Õ4 välja, et koolipäeva ülesehitus ja õppekorraldus ei sobitunud tema vajadustega. Pikalt muutumatuna püsinud tunniplaan ja koolinädalate korduv rütm mõjusid talle üksluisena. Samal ajal olid tema jaoks segavad ka mõned koolikorralduslikud muudatused, näiteks koolipäeva algusaja või söögivahetundide korralduse muutmine. Tema kogemus näitab, et koolist väljalangemise riskitegur ei pruugi olla ainult õppesisus, vaid ka koolipäeva korralduses.

Kõigi osalejate kogemustes ei ilmnenu kooli tasand üheselt riskitegurina. Näiteks Õ3 ei seostanud oma põhjuseta puudumist ja akadeemilist ebaedu otseselt õpetajate suhtumise või vähese toetusega. Tema hinnangul püüdsid õpetajad õpilasi õpetada ja toetada olemasolevate võimaluste piires. Samas leidis ta, et varasem individuaalne õpe või õppimine väikeklassis oleks võinud teda ehk aidata. See osutab, et kooli tasandi riskitegurid võivad olla seotud ka sellega, kas vajalik tugi jõuab õpilaseni õigeaegselt. „Nad teevad oma tööd ja nad annavad alati parima endast.“ (Õ3)

3.1.4 Eakaaslaste tasandi riskitegurid

Eakaaslaste tasandi riskitegurid olid seotud eelkõige sõpruskonna mõju, grupis valitsevate normide ning sooviga kuuluda nende hulka, kellega koos koolikohustust vähem väärtustati. Kirjeldustes tuli esile, et põhjusega puudumine võis kujuneda koos sõpradega ja nende eeskuju mõjul.

Õ1 kirjeldas põhjusega puudumise algust seoses suhtlusringkonnaga. Tema sõnul oligi kõige suurem mõjutegur just sõpruskond ning ta meenutas, et hakkas koolitundide ajal linnas olema, sest sõbrad kutsusid kaasa. Kuigi tal oli koolis ka sõpru, kes käisid korralikult tundides, ei mõjutanud nad teda piisavalt kooli jääma. See viitab, et eakaaslaste mõju ei seisnenud ainult otseses surves, vaid ka selles, millise grupi käitumisega õpilane kaasa läks.

Sarnane kogemus ilmnes Õ2 intervjuus, kes rääkis, et pärast klassi vahetust tekkisid talle uued sõbrad, kelle hulgas koolis käimine ei olnud alati normiks. Kui sõber tundi ei läinud, tekkis ka temal mõte sinna mitte minna. Tema kogemus näitab, et eakaaslaste käitumismustrid võivad mõjutada õpilase enda kooliskäimise otsuseid ning muuta põhjusega puudumise tavapäraseks.

Õ3 nimetas põhjusega puudumise ja akadeemilise ebaedu peamise tegurina sõpru ning täpsustas, et tegemist oli tema hinnangul „halbade sõpradega.“ Hiljem leidis ta, et endiste sõpradega mitteläbikäimine oleks võinud olukorda parandada. Seega tajus ta tagasivaateliselt sõpruskonda olulise riskitegurina.

Eakaaslaste mõju ei olnud siiski osalejate kogemustes ühesugune. Õ4 puhul ei ilmnunud sõpruskond riskitegurina: tema kirjeldas oma sõpru toetavate ja hoolivate inimestena, kes ei keelitanud teda koolist puuduma.

3.2 Kaitsetegurid

3.2.1 Õpilase tasandi kaitsetegurid

Intervjuudes ilmnes, et õpilase tasandi kaitsetegurid olid seotud eelkõige noore enda pingutuse, vastutuse võtmise, tulevikusihi kujunemise ning arusaamisega, et õppimise ja koolis käimisega seotud valikutel on edasisele elule mõju. Mitmes intervjuus tuli esile, et haridustee jätkumist toetas soov oma olukorda muuta.

Õ2, Õ3 ja Õ4 kirjeldustes tuli esile tulevikusihi ja erialase huvi tähtsus. Õ2 puhul suurenes valmisolek pingutada siis, kui tal kujunes selgem arusaam edasisest haridus- või erialavalikust ning põhikooli lõpetamise vajalikkusest. Õ4 puhul toetas haridustee jätkumist

huvi autode ja praktilise töö vastu ning kokkupuude inimesega, kes töötas talle huvipakkuval alal. Ka Õ3 leidis tagasivaatavalt, et selgem arusaam tulevase elukutsest oleks võinud koolis püsimist toetada. Seega toimis õpilase tasandi kaitsetegurina mitte ainult üldine õppimistahe, vaid ka arusaam sellest, mille nimel pingutada.

Õ1 puhul tuli kaitsetegurina esile arusaam, et ta oleks pidanud ise oma kokkulepetest rohkem kinni pidama. Ta seostas haridustee jätkumist osaliselt enda otsustega ning leidis, et oleks pidanud koolis ära käima ja seejärel muude tegevustega tegelema. Samuti kirjeldas ta vajadust leida pingutuses tasakaal, sest algne liigne pingutamine asendus hiljem soovimatusega üldse pingutada. „Kui mul tuli mõte, kuhu ma tahan edasi minna, viitsisin juba kooli ka minna.“ (Õ2)

3.2.2 Pere tasandi kaitsetegurid

Intervjuudes ilmnas, et pere tasandi kaitsetegurid olid seotud eelkõige vanemate ja teiste lähedaste toetuse, motiveerimise, õppimise jälgimise ning praktilise abiga. Kuigi pere ei kõrvaldanud alati põhjuseta puudumise ega akadeemilise ebaedu probleemi, võis lähedaste tugi aidata noorel haridusteed jätkata.

Õ1, Õ2 ja Õ4 intervjuudes tuli pere tasandi kaitsetegurina esile vanemate ja lähedaste kohalolu, suunamine ning õppimisega seotud raskuste märkamine. Õ1 puhul jälgis kodu, et ta kooli jõuaks ning vanemad aitasid teda õppimisel – isa rolli kirjeldas ta pigem selgitava ja õppimist toetavana. Õ2 puhul oli oluline emaga arutada kooliga seonduvatel teemadel. Ka Õ4 tõi esile lähedaste toetuse – isa õpetused ja väärtushinnangud olid talle olulised, vanaema motiveeris teda üheksandas klassis koolis käima ning ema oskas hilisemas etapis tema mõtteviisi mõista ja teda pingutama suunata.

Õ3 puhul tuli pere roll esile pigem vastandumise kaudu – ta leidis, et kodus oleks võinud olla rohkem õppimiserutiini ja järjepidevat suunamist. Kuigi see kirjeldab pigem riskitegurit, aitab see mõista, et õppur pidas tagasivaateliselt oluliseks kodust õppimist toetavat rutiini, selgeid ootusi ja vanematepoolset järjepidevat suunamist. „Oleks võinud olla kodune õppimine ja mingi rutiin.“ (Õ3)

3.2.3 Kooli tasandi kaitsetegurid

Intervjuudes ilmnas, et kooli tasandi kaitsetegurid olid seotud eelkõige õpetajate ja tugispetsialistide toetava suhtumise, rahuliku suhtlemise, individuaalse toe, paindliku õppekorralduse ning võimalusega puudulikke hindeid parandada.

Mitme osaleja jaoks oli oluline õpetaja või klassijuhataja rahulik ja toetav suhtlemisviis. Õ2 kirjeldas, et klassijuhataja oli tema suhtes lahke ja pigem suunas teda, mitte ei süüdistanud. Tema kogemuses oli oluline, et õpetaja ei läheneks õpilasele kärkimise või survestamisega, vaid aitaks olukorra läbi rääkida ja leida viisi, kuidas puudulikud hinded parandada.

Õ1 puhul tuli esile sotsiaalpedagoogi roll. Ta kirjeldas, et sotsiaalpedagoog jälgis tema kooliskäimist, vestles temaga ning aitas koostada plaani tegemata tööde parandamiseks. Samuti oli oluline, et suhtlus õpetajatega toimus tema jaoks delikaatselt, näiteks kirja teel.

Õ3 kirjeldustes oli keskne individuaalne õpe ja väikeklassis õppimine. Ta tõi välja, et klassikursuse kordamine ja väikeklassi jõudmine aitasid tal uuesti õppetöösse süveneda ning varasemaid õpilünki vähendada. Tema hinnangul oli väiksemas õpikeskkonnas lihtsam keskenduda konkreetsele ülesandele.

Õ4 puhul ilmnas kaitsetegurina õpetajate ja tugispetsialistide usaldav ning motiveeriv suhtumine. Ta kirjeldas, et mõned õpetajad ja tugispetsialistid uskusid tema võimekusse ning sisendasid talle, et ta saab hakkama.

Kooli tasandi kaitsetegurina tuli esile ka paindlikkus tööde järelevastamisel ja õppeülesannete sooritamisel. Osalejate kirjeldustes oli tähtis, et õpetajad pakkusid konsultatsioonivõimalusi ning lubasid puudulikke hindeid parandada. Kuigi selline paindlikkus ei kõrvaldanud põhjuseta puudumise põhjuseid, andis see õpilastele võimaluse õppetöös järele jõuda ja põhikool lõpetada.

3.2.4 Eakaaslaste tasandi kaitsetegurid

Intervjuud osutasid, et eakaaslaste tasandi kaitsetegurid olid seotud eelkõige toetavate sõprussuhete, hoolimise kogemise, hea eeskujuga kaaslaste ning kahjulikust sõpruskonnast eemaldumisega.

Õ1 kirjeldas, et tal oli koolis ka sõpru, kes käisid korralikult tundides. Kuigi need sõbrad ei suutnud teda puudumistest eemal hoida, viitab see siiski sellele, et eakaaslaste ring

ei olnud üheselt koolist eemaldumist soodustav. Tagasivaateliselt tõi ta välja, et endiste sõpradega igapäevane mitteläbikäimine on tema ellu praeguseks toonud muutuse.

Õ2 ja Õ3 leidsid, et endiste sõpradega mitteläbikäimine oleks nende puhul aidanud ning parema eeskujuga sõbrad oleksid võinud toetada teistsuguseid valikuid. See ilmestab, et eakaaslaste tasandi kaitsetegurina võib toimida nii kahjuliku mõjuga sõpruskonnast eemaldumine kui ka kooliskäimist toetavate hoiakutega kaaslaste mõju.

Õ4 kogemuses olid eakaaslased pigem toetavad. Ta rõhutas, et sõbrad ei sundinud teda põhjuseta koolist puuduma, vaid hoolisid temast ja püüdsid tema mõtteid keerulisest kodusest olukorrast eemale viia. Tema kirjelduses pakkusid sõbrad seltsi ja aitasid tal mitte jääda oma raskustega üksi. Samuti tõi ta esile, et kooli tagasi minnes kogetud klassikaaslaste ja õpetajate huvi tema vastu mõjus talle positiivselt ning tekitas tunde, et ta võiks rohkem koolis käia. „Nad lihtsalt hoolisid, et ma ei oleks üksi ja nagu mõtetega omaette.“ (Õ4)

ARUTELU

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada põhikoolist väljalangemise riskiga kutsekooli õppurite tagasivaatavad hinnangud teguritele, mis mõjutasid akadeemilise ebaedu ja korduva põhjuseta puudumise kujunemist ning aitasid riske ennetada või vähendada. Selgus, et põhjuseta puudumine ja akadeemiline ebaedu põhikoolist väljalangevuse riskiga noorte tagasivaatavate hinnangute alusel ei olnud seotud ühe kindla põhjusega, vaid kujunesid õpilase, pere, kooli ja eakaaslaste tasandi tegurite koosmõjus. See on kooskõlas varasemate käsitlemustega, mille järgi põhikoolist väljalangemise risk kujuneb mitme tasandi tegurite kuhjumisel ja vastastikusel mõjul (Gubbels *et al.*, 2019; Ye *et al.*, 2024).

Õpilase tasandil seoses põhikoolist väljalangemise riskiga tulid riskiteguritena esile madal õpimotivatsioon, kooliga seotuse nõrgenemine, korduv põhjuseta puudumine, emotsionaalne raskus ja selge tulevikusihi puudumine. Põhjuseta puudumise sagenemine võis viia õppetööst mahajäämuseni, mis omakorda muutis kooli naasmise keerulisemaks. See on kooskõlas varasemate uurimustega, mille järgi põhjuseta puudumine ja akadeemiline ebaedu võivad üksteist vastastikku süvendada (Leilop, 2013; Vadi, 2021).

Õpilase tasandi kaitseteguritena tulid esile vastutuse võtmine oma kooliskäimise ja õppetöö eest, selge ja õppimisega seotud tulevikusihi kujunemine ning õpimotivatsiooni tugevnemine. Osalejate kirjeldustes seostus haridustee jätkumine eelkõige arusaamaga, et põhikooli lõpetamine on vajalik edasiste õpi- ja töövõimaluste avardumiseks. See haakub

käsitlusega, milles on rõhutatud õpilase õpimotivatsiooni hariduslike eesmärkide ja püsivuse tähtsust akadeemiliste raskustega toimetulekul (Ye *et al.*, 2024).

Pere tasandil ilmnes, et riskitegurid võisid väljenduda koduse elukorralduse muutustes, peresisestes pingetes, koolist kaugemal elamisest tulenevates praktilistes raskustes ning õppimist toetava rutiini puudumises. Kaitseteguritena tulid esile vanemate ja teiste lähedaste toetus, noore motiveerimine vanemate poolt, koolis käimise jälgimine ning tema koolieluga kursis olemine. Pere kaitsev roll ei seisnud ainult vanematepoolses kontrollis, vaid ka seotuses, usalduslikus suhtes ja noore mõistmises. See toetab käsitlust, mille järgi pere emotsionaalne ja praktiline tugi võib aidata vähendada koolis käimise ja õppimisega seotud raskusi (Hansen *et al.*, 2025; Tire *et al.*, 2023).

Kooli tasandil seostusid riskitegurid õppekorralduse vähese paindlikkuse, õpetajaõpilase pingeliste suhete, õppevormi vähese sobivuse ning toe ajastuse ja pakkumise viisiga. Kaitseteguritena ilmnesid õpetajate ja tugispetsialistide toetav suhtumine, rahulik ja mõistev suhtlemine, individuaalne lähenemine, paindlikum õppekorraldus ning võimalus puudulikke hindeid parandada. Tulemused on kooskõlas varasemate uurimustega, kus on rõhutatud toetava õpetaja-õpilase suhte, koolikliima, kuuluvustunde ja varajase märkamise olulisust (Kearney *et al.*, 2023; Korpershoek *et al.*, 2020; Virtanen *et al.*, 2021).

Eakaaslaste tasandil ilmnes, et sõpruskond võib toimida nii riski- kui kaitsetegurina sõltuvalt sellest, milliseid hoiakuid ja käitumisviise grupis toetatakse. Intervjuus osalejate sõnul soodustas koolikohustust vähem väärtustav sõpruskond põhjuseta puudumist ning teistel puhkudel pakkusid sõbrad kuuluvustunnet ja emotsionaalset tuge. Seega ei saa eakaaslaste mõju käsitleda üheselt negatiivsena. Ka varasemad uuringud rõhutavad eakaaslaste omaksvõtu, kuuluvustunde ja sotsiaalse toe rolli koolist eemaldumise riski vähendamisel (Gubbels *et al.*, 2019; Korpershoek *et al.*, 2020).

Uurimuse tulemustele toetudes võib öelda, et põhikoolist väljalangemise riskiga seotud akadeemiline ebaedu ja põhjuseta puudumine kujunevad eri tasandite tegurite koosmõjus. Osalejate kogemused näitasid, et haridustee jätkumist võivad toetada näiteks tähenduslik suhe, selgem tulevikusiht, perepoolne suunamine või koolipoolne paindlik tugi.

Töö praktiline tähendus seisneb selles, et põhjuseta puudumist ja akadeemilist ebaedu tuleb märgata võimalikult varakult kui võimalikke märke õpilase õppimise, kooliga seotuse, koduse olukorra või eakaaslastega seotud raskustest. Õpilase toetamisel koolis on oluline rahulik ja usaldust loov suhtlus, konkreetne abi tegemata tööde ja puudulike hinnete

parandamisel, paindlikud õppekorralduslikud lahendused ning koostöö perega. Samuti on oluline aidata noorel luua seos tänaste otsuste ja tulevikuvõimaluste vahel. Uurimuse piiranguna tuleb arvestada väikest valimit, mistõttu ei saa tulemusi üldistada kõigile põhikoolist väljalangemise riskiga õpilastele. Samuti olid kõik osalejad noormehed ja õppisid ühes kutsekoolis, mis piirab tulemuste ülekantavust. Lisaks põhinevad tulemused osalejate tagasisivaatavatel hinnangutel, mistõttu võivad kirjeldused olla mõjutatud hilisemast elukogemusest ja praegusest arusaamast oma põhikooliaegsetest väljakutsetest.

Edasistes uurimustes võiks sama teemat käsitleda lapsevanemate, õpetajate ja tugispetsialistide vaatenurgast. Mitme osapoole vaade võimaldaks paremini mõista, kuidas riski- ja kaitsetegureid varakult märgata ning millised tegevused aitavad õpilasel haridusteed jätkata.

TÄNUSÕNAD

Töö autor tänab kõiki, kes aitasid kaasa bakalaureusetöö valmimisele. Eriline tänu kuulub juhendajale, kelle kannatlik ja asjakohane suunamine aitas autori ideed uurimistööks sobilikku raamistikku saada. Samuti tänab autor uurimuses osalenud õppureid, kes olid valmis jagama oma kogemusi.

AUTORSUSE KINNITUS

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Elo Gaver

/allkirjastatud digitaalselt/

14.05.2026

KASUTATUD KIRJANDUS

Aru-Raidsalu, A. (2014). *Õpiedutute ja akadeemiliselt edukate õpilaste hinnangud põhikoolist väljalangevuse riskiteguritele ühe maakonna näitel* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. Tartu Ülikooli DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/41778>

- Brittain, H., & Vaillancourt, T. (2026). School attendance matters: Co-occurring trajectories of school attendance and academic achievement from elementary to secondary school in a Canadian context. *Frontiers in Child and Adolescent Psychiatry*, 5, 1729744. <https://doi.org/10.3389/frcha.2026.1729744>
- Eesti Vabariigi põhiseadus. (1992). RT 1992, 26, 349. § 37. <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>
- Enderle, C., Kreitz-Sandberg, S., Backlund, Å., Isaksson, J., Fredriksson, U., & Ricking, H. (2024). Secondary school students' perspectives on supports for overcoming school attendance problems: A qualitative case study in Germany. *Frontiers in Education*, 9, 1405395. <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1405395>
- García-Cid, A., Khalfaoui, A., Fernández-Villardón, A., Fresno Anabo, I., Gutiérrez-Fernández, N., Santiago-Garabieta, M., Sharipova, D., Villardón-Gallego, L., & García-Carrión, R. (2025). Addressing underachievement and early school leaving in Europe: The role of institutional factors. *Educational Review*. <https://doi.org/10.1080/00131911.2025.2459902>
- Gubbels, J., van der Put, C. E., & Assink, M. (2019). Risk factors for school absenteeism and dropout: A meta-analytic review. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(9), 1637–1667. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01072-5>
- Hansen, U. I., Munkhaugen, E. K., & Larsen, K. (2025). Parental perspectives on school attendance problems and the role of municipal support systems. *Frontiers in Child and Adolescent Psychiatry*, 4, 1589988. <https://doi.org/10.3389/frcha.2025.1589988>
- Ishak, Z., & Low, S. F. (2013). Truants' and teachers' behaviors in the classroom. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 103, 1228–1237. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.10.451>
- Kearney, C. A., Dupont, R., Fensken, M., & González, C. (2023). School attendance problems and absenteeism as early warning signals: Review and implications for health-based protocols and school-based practices. *Frontiers in Education*, 8, 1253595. <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1253595>
- Kennelly, L., & Monrad, M. (2007). *Approaches to dropout prevention: Heeding early warning signs with appropriate interventions*. National High School Center at the American Institutes for Research.

- Korpershoek, H., Canrinus, E. T., Fokkens-Bruinsma, M., & de Boer, H. (2020). The relationships between school belonging and students' motivational, social-emotional, behavioural, and academic outcomes in secondary education: A meta-analytic review. *Research Papers in Education*, 35(6), 641–680.
<https://doi.org/10.1080/02671522.2019.1615116>
- Kõiv, K. (2007). Koolist väljalangenute vaatenurk. *Haridus*, 11–12, 58–64.
- Lass, H. (2025, 29. september). *Madala haridustasemega noorte osakaal on vähenenud, hariduslik lõhe rahvuste vahel viimastel aastatel suurenenud*. Statistikaamet.
<https://stat.ee/et/uudised/madala-haridustasemega-noorte-osakaal-vahenenudhariduslik-lohe-rahvuste-vahel-viimastel-aastatel-suurenenud>
- Leilop, L. (2013). *II ja III kooliastme õpilaste hinnangud koolist väljalangevuse riskifaktoritele ja ennetusmeetmetele ühe Tartu linna kooli näitel* [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. Tartu Ülikooli DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/31534>
- Sälzer, C. (2024). Addressing school absenteeism through monitoring: A review of evidencebased educational policies and practices. *Education Sciences*, 14(12), 1365.
<https://doi.org/10.3390/educsci14121365>
- Tartu Ülikooli eetikakeskus. (2023). *Hea teadustava*. Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Toming, H. (2011). *Koolist väljalangemine ja selle vältimise võimalused erikooli õpilaste hinnangul* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. Tartu Ülikooli DSpace.
<http://hdl.handle.net/10062/19012>
- Tire, G., Puksand, H., Kraav, T., Jukk, H., Henno, I., Lindemann, K., Täht, K., Konstabel, K., Lorenz, B., & Kitsing, M. (2023). *PISA 2022 Eesti tulemused: Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused matemaatikas, funktsionaalses lugemises ja loodusteadustes*. Haridus- ja Noorteamet.
- Vadi, V. (2021). *Õpiedutute õpilaste kirjeldused oma akadeemilist ebaedu mõjutanud tegurite ja võimalike ennetusmeetmete kohta* [Magistritöö, Tartu Ülikool]. Tartu Ülikooli DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/71203>
- Virtanen, T. E., Räikkönen, E., Lerkkanen, M.-K., Määttä, S., & Vasalampi, K. (2021). Development of participation in and identification with school: Associations with truancy. *The Journal of Early Adolescence*, 41(3), 394–423.
<https://doi.org/10.1177/0272431620919155>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Ye, W., Teig, N., & Blömeke, S. (2024). Systematic review of protective factors related to academic resilience in children and adolescents: Unpacking the interplay of operationalization, data, and research method. *Frontiers in Psychology, 15*, 1405786. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1405786>

Mina, Elo Gaver,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
PÕHIKOOList VÄLJALANGEMISE RISKIGA KUTSEKOOli ÕPPURITE
TAGASIVAATAVAD HINNANGUD OMA PÕHIKOOliaEGSELE AKADEEMILISELE
EBAEDULE JA PÕHJUSETA PUUDUMISELE,

mille juhendaja on Kristi Kõiv,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi ADA kuni
autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele
kättesaadavaks Tartu Ülikooli
veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi ADA kaudu
Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost
reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja
kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi
ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Elo Gaver
13.05.2026